

Teresa Hejnicka-Bezwińska
Zakład Pedagogiki
WSP Bydgoszcz

PRZYGOTOWANIE UCZNIÓW DO WYBORU SZKOŁY I ZAWODU

Problem przygotowania uczniów do wyboru szkoły i zawodu właściwy jest wielu epokom i wszystkim systemom oświatowo-wychowawczym w czasach współczesnych. Wagę tego zagadnienia podkreśla uchwała Międzynarodowej Konferencji Oświatowej UNESCO z 1963 roku, zalecająca ministerstwu oświaty wszystkich krajów organizowanie powszechnego i bezpłatnego poradnictwa szkolnego i zawodowego dla młodzieży. Sprawa prawidłowego wyboru zawodu oraz kierunku i poziomu dalszego kształcenia się przez jednostkę nabiera szczególnego znaczenia w rzeczywistości socjalistycznej, a intensywny rozwój gospodarczy naszego kraju stawia przed całym systemem oświatowo-wychowawczym w Polsce trudne i ważne zadanie przygotowania licznej i na wysokim poziomie kadry specjalistów. Praca zawodowa zaś ma jednostce zapewnić nie tylko byt materialny, ale także dostarczyć pewnych wartości niematerialnych.

Powstaje tylko pytanie, kto ma realizować zadania związane z przygotowaniem uczniów do wyboru szkoły i zawodu.

Stanisław Kowalski stwierdza, że: "dla problematyki preorientacji zawodowej i aspiracji szkolnych tworzy się /.../ układ instytucji: poradnia wychowawczo-zawodowa ↔ szkoła ↔ zakład pracy ↔ rodzina, w którym o rolę kierowniczą współzawodniczy szkoła i poradnia wychowawczo-zawodowa" ^{1/}. Coraz powszechniej jednak rolę wiodącą zaczyna odgrywać szkoła. Przemawia za tym cały szereg argumentów, a najważniejsze z nich są następujące:

1. Szkoła obejmuje swoim oddziaływaniem wszystkie dzieci podlegające obowiązkowi szkolnemu.

2. Szkoła jest przygotowana do poznawania uczniów, a więc i tych predyspozycji, które powinny mieć wpływ na trafny wybór szkoły i zawodu.
3. Szkoła jest przygotowana pod względem organizacyjnym i metodycznym do realizacji programu orientacji i wiele jej elementów realizuje w procesie dydaktyczno-wychowawczym.
4. Szkoła ma również największe możliwości nawiązywania kontaktów z innymi instytucjami, które powinny się włączyć do zadań realizowanych przez nią w tym zakresie.

Orientacja szkolna i zawodowa mieści się w ramach systemu dydaktyczno-wychowawczego szkoły, a jej poziom zdeterminowany jest stopniem efektywności jego funkcjonowania oraz stopniem integracji działań szkoły i instytucji, jak również organizacji społecznych pracujących w określonym środowisku. Ze względu na ten drugi czynnik, warunkujący poziom pracy orientacyjnej, można stwierdzić, że szczególnie dobre warunki dla osiągnięcia pożądaných rezultatów w przygotowaniu uczniów do trafnego wyboru szkoły i zawodu oraz kształtowania ich aspiracji może mieć szkoła środowiskowa - szkoła otwarta.

1. P o d s t a w o w e p o j ę c i a

Sprawa przygotowania uczniów do wyboru szkoły i zawodu jest problemem, którym w sposób naukowy zajęto się stosunkowo niedawno, stąd spotyka się jeszcze cały szereg nieścisłości terminologicznych i stosowanie podstawowych terminów w różnych znaczeniach. Aby uniknąć nieporozumień wynikających z różnego ich rozumienia, wydaje się koniecznym zdefiniowanie tych pojęć lub wskazanie tych znaczeń, w jakich będą one w dalszej części stosowane.

a. Poradnictwo a selekcja

Poradnictwo bywa rozumiane jako selekcja. Tymczasem są to dwa różne pojęcia ^{2/}. Poradnictwo jest systemem działań społecznych o charakterze instytucjonalnym, mającym na celu pomoc "... w możliwie trafnym, to jest zgodnym z potrzebami gospodarczymi oraz indywidualnymi, różnicowaniu zawodu jego obywateli a zwłaszcza młodzieży" ^{3/}. Natomiast selekcja zawodowa jest wyborem dla określonej specjalności osób najbardziej do niej uzdolnionych. Selekcja uwzględnia więc przede wszystkim potrzeby społeczne, a poradnictwo zmierza do zharmonizowania tych potrzeb z zamierzeniami i możliwościami jednostki.

W praktyce decyzja o wyborze zawodu wiąże się ściśle z wyborem kierunku i poziomu kształcenia. Dla potrzeb szkoły ważne więc będzie przytoczenie definicji selekcji szkolnych ujętych przez Jana Szczepańskiego na szerokim podłożu społecznym. Selekcja jest to: "... ogół procesów wywołanych przez różne siły społeczne działające w klasach i warstwach społecznych, w państwie, środowiskach lokalnych, rodzinach i szkołach, które tworzą bariery lub stwarzają warunki pozytywne dla otwarcia jednostkom drogi /.../ wykształcenia" ^{4/}.

b. Orientacja szkolna i zawodowa

Termin "orientacja szkolna i zawodowa" w znaczeniu węższym może być stosowany zamiennie z terminem poradnictwo. Oznacza wtedy pomoc dzieciom i młodzieży w trafnym wyborze drogi życiowej i w naszym systemie oświatowym jest realizowana przez specjalnie do tego powołane instytucje, - poradnie wychowawczo-zawodowe. Etapem poprzedzającym tak rozumianą orientację jest preorientacja szkolna i zawodowa ^{5/}.

Orientacja szkolna i zawodowa w szerszym tego słowa znacze-

niu oznacza długotrwały i systematycznie prowadzony proces wychowawczy wpływający na kierunek i poziom rozwoju zawodowego ucznia^{6/}. Funkcją orientacji w takim znaczeniu jest stwarzanie warunków dla rozwoju indywidualnych właściwości wychowanka oraz dostarczenie mu informacji i wskazówek, aby potrafił wybrać dla siebie najwłaściwszy rodzaj nauki i pracy "w celu - z jednej strony - zapewnienia sobie, z jednoczesnym pożytkiem dla społeczeństwa, podstaw bytu, z drugiej - zyskania warunków pełnej samorealizacji"^{7/}. Tak rozumiana orientacja zawiera elementy wychowawcze, informacyjne i konkretną poradę, gdy zachodzi tego potrzeba. W przytoczonym wyżej znaczeniu termin "orientacja" może być stosowany zamiennie z terminem "przygotowanie" uczniów do wyboru szkoły i zawodu.

c. Preorientacja zawodowa

Termin ten oznacza działalność mającą na celu dostarczenie informacji i wskazówek związanych z wyborem zawodu, a więc etap poprzedzający orientację właściwą i udzielenie porady, przy czym działalność informacyjna dotyczy młodzieży i jej rodziców^{8/}.

W praktyce szkolnej mianem preorientacji zawodowej określa się też często całokształt pracy szkoły mającej na celu przygotowanie młodzieży do wyboru szkoły i zawodu^{9/}. Jest to jednak określenie potoczne i nieprecyzyjne z naukowego punktu widzenia, dlatego też w dalszej części dla oznaczenia całokształtu pracy wychowawczej szkoły w zakresie przygotowania uczniów do wyboru zawodu i kierunku oraz poziomu dalszego kształcenia stosowany będzie termin orientacja szkolna i zawodowa.

d. Reorientacja

Występuje wtedy, gdy stwierdza się, że wybór szkoły czy za-

nie jest właściwy i zachodzi potrzeba zmiany wybranego kierunku czy poziomu kształcenia.

1. Dojrzałość do wyboru szkoły i zawodu

Dojrzałość ucznia do samodzielnego wyboru szkoły i zawodu jest rezultatem pracy orientacyjnej, w której wiodącą rolę odgrywa szkoła. Za wskaźniki dojrzałości ucznia w tym zakresie można uznać: ^{10/}

- stopień opanowania materiału przewidzianego programem nauczania,
- rozpoznane, ukształtowane i rozwijane zainteresowania i uzdolnienia w określonym rodzaju pracy,
- ogólną orientację w zawodach reprezentujących różne rodzaje pracy,
- dobrą orientację w grupie zawodowej przez siebie preferowanej i drogach kształcenia prowadzących do tych zawodów,
- ogólną orientację w strukturze szkolnictwa ponadpodstawowego,
- umiejętność oparcia własnej decyzji na racjonalnych preferencjach, wymagających znajomości kryteriów i czynników trwałego wyboru oraz ich wewnętrznej akceptacji,
- znajomość siebie i krytycznej oceny własnej przydatności zawodowej,
- stopień ukształtowania cech człowieka pracy /zdyscyplinowania, odpowiedzialności, samodzielności w podejmowaniu decyzji, wytrwałości ... oraz właściwy stosunek do pracy i ludzi pracy, tj. przekonanie, że każda praca jest potrzebna i każda może dać satysfakcję, jeżeli jest dobrze wykonywana.

2. Zadania szkoły w procesie przygotowania uczniów do wyboru szkoły i zawodu

Zadania te w działalności szkoły traktuje się jako część składową procesu dydaktyczno-wychowawczego. Podkreśla je program nauczania, w którym czytamy: "W wyniku wszechstronnej działalności dydaktyczno-wychowawczej ośmioklasowa szkoła podstawowa wskaże uczniom szerokie możliwości dalszego kształcenia się w szkole zawodowej lub ogólnokształcącej i pracy w różnych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego kraju, a przez to ułatwi dokonywanie prawidłowego wyboru zawodu, zgodnie z potrzebami społecznymi oraz osobistymi uzdolnieniami, zamiłowaniem i zainteresowaniami uczniów" ^{11/}.

Regulują je również odpowiednie zarządzenia i przepisy. Kładą jednak one nacisk na działalność informacyjną szkoły, pomijając najistotniejszą dla prawidłowo przeprowadzonego procesu orientacyjnego stronę wychowawczą, tj. kształcenie postaw, motywacji i samooceny.

Na podstawie zarządzeń, wskaźników dojrzałości uczniów do wyboru szkoły i zawodu oraz prac badaczy i znawców problemu ^{12/} można sformułować zadania realizacyjne dla szkół podstawowych w zakresie orientacji szkolnej i zawodowej ^{12/}. Za najważniejsze z nich można uznać:

a. Prowadzenie działalności informacyjnej dla uczniów i ich rodziców:

- o aktualnym i perspektywicznym zapotrzebowaniu kraju i regionu na określone grupy fachowców,
- o możliwościach otrzymania pracy, dalszego kształcenia się, awansach, zarobkach w określonych zawodach,
- o wymaganiach, jakie stawiają przedsiębiorstwa zatrudniające określonych fachowców, i wymaganiach szkół kształcących ich,
- o warunkach nauki i pracy,
- o przepisach ustawodawstwa pracy.

- b. Wykrywanie, kształtowanie i rozwijanie zdolności, zainteresowań i zamiarów, szczególnie tych, które mają istotne znaczenie dla gospodarki narodowej, poprzez:
- odpowiednio wysoki poziom pracy dydaktycznej,
 - zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne,
 - indywidualne kontakty nauczycieli poszczególnych przedmiotów z uczniami.
- c. Badanie cech osobowości ucznia pod kątem jego przydatności do określonych grup zawodowych i prowadzenie odpowiedniej dokumentacji w tym zakresie.
- d. Oddziaływanie na sferę motywacji, poglądów i postaw wobec pracy, ludzi pracy, swojego miejsca w społeczeństwie, budzenie krytycyzmu wobec własnych możliwości i aspiracji.
- e. Pomoc w wyborze odpowiedniej szkoły i zawodu, a szczególnie uczniom niezdecydowanym, należącym do grup dyspanseryjnych, o zawyżonych bądź zaniżonych aspiracjach lub planach niezgodnych z życzeniami rodziców.

W realizacji tych zadań niezbędną jest współpraca szkoły z innymi instytucjami, na przykład poradnią wychowawczo-zawodową, lekarzem szkolnym, rodzicami, szkołami ponadpodstawowymi, zakładami pracy itp. Zakres i poziom tej współpracy zależy od integracji pracy wychowawczej w środowisku szkoły.

3. R o l a i z a d a n i a p e ł n o m o c n i k a d y r e k t o r a d o s p r a w o r i e n t a c j i s z k o l n e j i z a w o d o w e j ^{13/}

W skali całego kraju pełnomocnicy dyrektorów do spraw orientacji szkolnej i zawodowej zostali powołani dopiero w roku szkolnym 1973/74. Zasadniczym zadaniem ich jest koordynowanie działań pracowników szkoły, uczniów i instytucji zaangażowanych w sprawę przygotowania wychowanków do właściwego wyboru

szkoły i zawodu.

Praca pełnomocnika wymaga jednak odpowiedniego przygotowania, dużego nakładu czasu i pracy, szczególnie teraz, gdy wiele spraw nie jest jeszcze dobrze rozwiązanych, a szkoły nie mając wypracowanych tradycji w tym zakresie, poszukują własnych rozwiązań, często metodą prób i błędów. Wydaje się, że najbardziej przygotowanym do pełnienia tej roli jest pedagog szkolny, a gdy takowego nie ma, funkcję tę może spełniać zastępca dyrektora do spraw pedagogicznych lub doświadczony nauczyciel-wychowawca klas starszych. Rozwiązanie to jest jednak rozwiązaniem tymczasowym, a istnieje pilna potrzeba kształcenia i zatrudniania doradców zawodowych ^{14/}.

Poważną trudnością w pracy pełnomocników jest zharmonizowanie i zintegrowanie na terenie szkoły działań podejmowanych w zakresie orientacji. Dla ułatwienia tej pracy przedstawiam propozycję planu pracy pełnomocnika, uwzględniającego różnorodne zadania.

Roczny plan pracy pełnomocnika dyrektora do spraw orientacji ^{15/}

Lp	Z a d a n i a	Termin realizacji	Wykonawca	Uwagi
1	2	3	4	5
1	Zatwierdzenie planu pracy	sierpień	rada pedagogiczna	
2	Zebranie z wychowawcami klas w celu ustalenia zadań dla wychowawców poszczególnych grup wiekowych i klas.	sierpień	pełnomocnik	
3	Opracowanie planów orientacji szkolnej i zawodowej: - tematyka zawodoznawcza realizowana na naradach klasowych,	wrzesień	wychowawcy klas V - VIII	

1	2	3	4	5
	<ul style="list-style-type: none"> - tematyka zawodoznawcza realizowana w zakresie programu poszczególnych przedmiotów. 	wrzesień	nauczyciele poszczególnych przedmiotów	
4	Ustalenie tematyki i terminów pedagogizacji rodziców w zakresie przygotowania młodzieży do wyboru szkoły i zawodu 16/.	wrzesień	pełnomocnik	
5	<p>Instrukcja organizacyjno metodyczna dla nauczycieli klas równoległych lub grup wiekowych:</p> <ul style="list-style-type: none"> - realizacja procesu orientacji w klasach I-III, - realizacja procesu orientacji w klasach IV-V, - prowadzenie narad zawodoznawczych i zeszytów zawodoznawczych - zebranie samokształceniowe wychowawców klas VI, - analiza ankiety przeprowadzonej wśród uczniów klas VII, dotyczącej planowanego wyboru szkoły i zawodu, - ocena przeprowadzonej akcji skierowań do szkół ponadpodstawowych, - ustalenie zadań na następny rok szkolny. 	październik	prelegent-specjalista	
		październik	-"-	
		październik	pełnomocnik	
		luty	pełnomocnik wychowawcy klas VII	
		czerwiec	rada pedagogiczna	

1	2	3	4
6	<p>Współpraca z poradnią wychowawczo-zawodową:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ustalenie konsultacji indywidualnych dla uczniów kierowanych przez szkołę, - wciągnięcie pracowników poradni do współpracy w zakresie pedagogizacji rodziców, samokształcenia nauczycieli i prelekcji dla uczniów, - pomoc w gromadzeniu materiałów potrzebnych do realizacji procesu orientacji. 	zależnie od potrzeb	pełnomocnik
7	<p>Gromadzenie materiałów do realizacji programu orientacji</p> <ul style="list-style-type: none"> - wydzielenie i uzupełnienie kącika książki zawodoznawczej w bibliotece, - sporządzenie i uzupełnienie spisu publikacji zawodoznawczych, metodycznych i wykazu filmów przydatnych do realizacji programu orientacji. 	cały rok	bibliotekarz
8	<p>Kierowanie pracą sekcji zawodoznawczej samorządu szkolnego: plan apelii zawodoznawczych i konkursów</p>	cały rok	pełnomocnik
9	<p>Uzgodnienie i dopilnowanie terminu przeprowadzenia badań lekarskich mających na celu:</p>		

1	2	3	4	5
	- ustalenie przeciwwskazań zawodowych dla uczniów klas VII,	grudzień/ styczeń	lekarz szkolny	
	- ustalenie przydatności zawodowej do wybranego zawodu uczniów klas VIII.	kwiecień	-"- i lekarz z poradni zawodowej	
10	Współpraca z zakładami pracy i szkołami ponadpodstawowymi w celu włączenia ich do realizacji programu orientacji w szkole.	cały rok	pełnomocnik, wychowawcy, rodzice	
11	Czuwanie nad systematyczną realizacją planu	cały rok	pełnomocnik	
12	Złożenie sprawozdania z realizacji planu	czerwiec	pełnomocnik	
13	Opracowanie projektu planu na rok następny	czerwiec	pełnomocnik	

4. Z a d a n i a w y c h o w a w c y k l a s y w
z a k r e s i e o r i e n t a c j i s z k o l n e j
i z a w o d o w e j

Bezpośrednim organizatorem procesu przygotowania dzieci do wyboru szkoły i zawodu jest wychowawca klasy. Na nim też ciąży zadania najważniejsze, więc pożądane jest sformułowanie jego czynności w tym zakresie:

a. Praca z dziećmi poprzez:

- narady klasowe,
- prowadzenie zeszytów lub teczek zawodoznawczych,
- organizowanie wycieczek i imprez zawodoznawczych,
- zajęcia pozalekcyjne i pracę organizacji młodzieżowych,
- propagowanie czytelnictwa zawodoznawczego,

- indywidualne rozmowy z dziećmi.
- b. Współpraca z rodzicami i włączenie ich do współdziałania w:
 - kształtowaniu dojrzałości do wyboru szkoły i zawodu własnych dzieci, szczególnie ich motywacji, poglądów i postaw,
 - organizowaniu wycieczek zawodoznawczych,
 - gromadzeniu i eksponowaniu materiałów informacyjnych,
 - organizowaniu spotkań z przedstawicielami różnych zawodów, absolwentami i uczniami szkół ponadpodstawowych,
 - rozmowy indywidualne z rodzicami dzieci niezdecydowanych czy wymagających reorientacji.
- c. Współpraca z pełnomocnikiem dyrektora do spraw orientacji:
 - w realizacji zadań wynikających z planu pracy pełnomocnika,
 - w zależności od potrzeb własnych i klasy.
- d. Współpraca z innymi pracownikami szkoły w celu realizacji programu orientacji w określonej klasie.

5. Z a d a n i a z z a k r e s u o r i e n t a c j i
s z k o l n e j i z a w o d o w e j w p o s z -
c z e g ó l n y c h g r u p a c h w i e k o w y c h ^{17/}

Klasy I - III

W klasach tych zaznacza się integralny związek pracy orientacyjnej z procesem dydaktyczno-wychowawczym, ponieważ jest ona w całości realizowana przez treści wynikające z programu nauczania i wychowania, a na czoło wysuwają się dwa zadania:

- a. Zapoznanie dzieci z różnymi rodzajami pracy zawodowej ludzi występujących w najbliższym środowisku dziecka, a więc rodziców, pracowników szkoły i osiedla. Wiele okazji do wykonania tego zadania dostarcza realizacja programu nauczania z poszczególnych przedmiotów. Rola nauczyciela sprowadza się do tworzenia sytuacji, w których dzieci będą mogły zapoznać się

wstępnie z różnymi rodzajami ludzkiej pracy, gdyż ze względu na specyficzne właściwości psychiczne dziecka w tym okresie pożądanym jest bezpośredni kontakt i obserwacja.

- b. Kształtowanie postaw i cech ludzi pracy, takich jak np.: sumienność, zdyscyplinowanie, systematyczność, wytrwałość, odpowiedzialność, właściwy stosunek do pracy i jej wytworów do różnych zawodów. Chodzi o ukształtowanie przekonania, że każdy zawód jest potrzebny oraz ważny i każdy może dać satysfakcję z jego wykonywania.

Klasy IV - V

W tej grupie wiekowej w dalszym ciągu realizuje się zadania sformułowane dla klas I-III, lecz w nieco innym aspekcie.

- a. W zakresie preorientacji zawodowej w węższym tego słowa znaczeniu uczeń powinien poznać różne grupy zawodowe i zawody przy okazji realizacji materiału programowego z różnych przedmiotów oraz obchodów świąt i uroczystości różnych grup zawodowych, a szczególnie te, które mają zasadnicze znaczenie w naszej gospodarce narodowej, takie jak: górnictwo i hutnictwo, budownictwo, służba zdrowia, zawody związane z usługami, zawody rolnicze itp.
- b. W zakresie cech człowieka pracy i właściwego stosunku do różnych zawodów i prac na czoło wysuwa się kształcenie umiejętności planowania pracy zespołowej, współpracy w wykonywaniu zadań, oceny swojej pracy i innych, oszczędność w gospodarowaniu materiałami i narzędziami, utrzymanie ładu i porządku w miejscu pracy.
- c. Nowym zadaniem, na które należy już zwrócić uwagę w grupie "sztubaków", jest kształtowanie zainteresowań i zamiłowań różnymi rodzajami prac przez stwarzanie uczniom sytuacji

umożliwiających działanie praktyczne na terenie klasy, domu, szkoły i środowiska.

- d. Można zaproponować też rozpoczęcie już w tej grupie wiekowej pracy nad racjonalizowaniem marzeń i życzeń zawodowych ucznia przez rozwijanie krytycznej oceny własnych możliwości, zdolności, zamiłowań, cech charakteru w porównaniu z tym, czego wymaga określony zawód.

Klasy VI - VIII

W grupie wiekowej "żaków" następuje intensyfikacja pracy orientacyjnej, polegająca na poszerzeniu, pogłębieniu i usystematyzowaniu rezultatów zadań realizowanych w klasach młodszych, ma ona umożliwić uczniowi samodzielny i trafny wybór zawodu. Można jednak dla każdej z klas tej grupy wiekowej sprecyzować zadania dominujące:

A. Klasa VI

W klasie VI praca orientacyjna powinna koncentrować się na preorientacji szkolnej i zawodowej. Powinniśmy przez nią zapewnić uczniowi znajomość podstawowych typów pracy zawodowej, zaklasyfikowanych do dużych grup zawodowych, a w ramach tych grup poznanie zawodów reprezentatywnych, ze szczególnym uwzględnieniem różnych poziomów szkolnego przygotowania do nich. Należy pamiętać, że tylko szeroka znajomość możliwości wyboru może stanowić podstawę świadomej i trafnej decyzji.

W poznańskim systemie wychowawczym przyjęto następującą klasyfikację grup zawodowych: ^{18/}

a. Grupa zawodów produkcyjnych:

- robotnicy kwalifikowani zatrudnieni w produkcji surowców,
- robotnicy kwalifikowani zatrudnieni w przetwórstwie surowców,

- średni personel techniczny zatrudniony w produkcji i przetwórstwie surowców,
 - wyższy personel techniczny.
- b. Grupa zawodów urzędniczych i administracyjnych wymagających średniego lub wyższego wykształcenia.
- c. Grupa zawodów opiekuńczo-wychowawczych:
- zawody związane z pracą oświatowo-wychowawczą,
 - zawody w zakresie średniego personelu medycznego,
 - zawody związane z pracą wyższego personelu medycznego.
- d. Grupa zawodów usługowych:
- zawody związane z wykonywaniem usług publicznych: transport, komunikacja, łączność, handel, gastronomia, hotelarstwo,
 - zawody związane z wykonywaniem usług wykonawczych i naprawczych.
- e. Grupa zawodów twórczych:
- zawody związane z twórczością naukową,
 - zawody związane z twórczością artystyczną,
 - zawody związane z twórczością techniczno-konstrukcyjną.
- f. Służby publiczne:
- zawody związane z obronnością państwa i ochroną porządku publicznego,
 - zawody związane z wymiarem sprawiedliwości.

Z każdej grupy zawodowej młodzież powinna w ramach preorientacji zawodowej poznać zawody reprezentatywne. Przy doborze zawodów reprezentujących określone grupy zawodowe należy wziąć pod uwagę zapotrzebowanie kraju i regionu na wykwalifikowaną kadrę, możliwości kształcenia w szkołach ponadpodstawowych i zainteresowania uczniów. Ze względu na strukturę naszej gospodarki najszerszej winna być omawiana grupa zawodów produkcyjnych i usługowych. Dokumentacją pracy preorientacyjnej uczniów, bardzo przydatną w starszych klasach, może być prowadzona przez nichteczka zawodoznawcza lub zeszyt zawodoznawczy ^{19/}.

B. Klasa VII

Okres pierwszy w klasie VII można przeznaczyć na szersze i głębsze poznanie przez uczniów tych grup zawodowych, które są przez nich preferowane. Poza tym trzeba by też było uczniów zapoznać ze strukturą szkolnictwa ponadpodstawowego, aby mogli oni wybrać dla siebie najkorzystniejszą drogę kształcenia, uwzględniając w swym wyborze dotychczasowe sukcesy szkolne. Ważne też jest poznanie kryteriów trafnego wyboru. Można więc powiedzieć, że celem tego okresu będzie ukierunkowanie planów życiowych wychowanka.

Dla określenia rezultatów pracy i sprecyzowania zadań wychowawczych na najbliższy okres można zakończyć omawiany etap ankietą, w której uczniowie sprecyzują wstępnie swoje plany szkolne i zawodowe. Powinna ona stać się podstawą wyłonienia zespołów zawodoznawczych grupujących uczniów w zależności od wybranej przez nich grupy zawodowej.

W drugim okresie klasy VII uczniowie już mogą pracować w utworzonych wcześniej zespołach. Pracą zespołu nad gromadzeniem materiałów, wiedzy i doświadczeń dotyczących wybranej grupy zawodowej mogą kierować rodzice-specjaliści lub wychowawca. Zespoły zawodowe powinny mieć charakter otwarty i możliwość prezentowania swego dorobku przed klasą. Przedmiotem szczególnej troski nauczyciela-wychowawcy muszą być uczniowie niezdecydowani i należący do grup dyspenseryjnych.

C. Klasa VIII

Pracę nad przygotowaniem uczniów do wyboru szkoły i zawodu w klasie VIII proponuję rozpocząć od przypomnienia kryteriów trafnego wyboru, aktualnych informacji o zapotrzebowaniu na kadre fachowców i możliwościach kontynuowania nauki w różnych typach szkół ponadpodstawowych.

Aby wychowawca mógł zindywidualizować pracę orientacyjną w klasie VIII, radzę na początku roku szkolnego przeprowadzić ankietę^{20/}, w której uczniowie jeszcze raz, ale tym razem już w porozumieniu z rodzicami, sprecyzują swoje zamierzenia szkolne i zawodowe. Obowiązkiem wychowawcy, nauczycieli przedmiotowych uczących w tej klasie, instruktorów ośrodków zainteresowań, opiekunów organizacji młodzieżowych i lekarza szkolnego jest ocena powziętej decyzji z punktu przydatności ucznia do wybranego zawodu oraz kierunku i poziomu dalszego kształcenia. W wyniku konfrontacji zamierzeń ucznia z możliwością ich realizacji mogą wyłonić się pewne grupy uczniów wymagające indywidualizacji pracy orientacyjnej i wychowawczej. Należy przewidzieć wyodrębnienie się następujących grup:

- a. Grupa uczniów, która wybrała zawód trafnie. Może ona kontynuować pracę w zespołach zawodoznawczych nad pogłębieniem swej wiedzy, doświadczeń i umiejętności związanych z wybranym zawodem i szkołą do niego przygotowującą. Jeżeli zajdzie tego potrzeba, można tworzyć międzyklasowe zespoły zawodoznawcze.
- b. Grupa uczniów, którzy nie są zdecydowani. W stosunku do tych należy w dalszym ciągu prowadzić preorientację zawodową oraz zapewnić im możliwość uzyskania porady w poradni wychowawczo-zawodowej.
- c. Uczniowie, którzy w opinii rady pedagogicznej dokonali nie-trafnego wyboru. W stosunku do tych należy przy współudziale rodziców i poradni wychowawczo-zawodowej przeprowadzić reorientację.
- d. Uczniowie, których plany szkolne lub zawodowe pozostają w konflikcie z życzeniami rodziców. W tym przypadku praca wychowawcy powinna się koncentrować na przekonaniu rodziców o szkodliwości wywierania presji na decyzje dziecka i doprowadzeniu do zgodności planów szkolno-zawodowych dzieci i rodzi-

ców. Najczęściej będą to przypadki zawyżonych aspiracji rodziców lub niechęć dziecka do kontynuowania rodzinnych tradycji zawodowych.

Trzy ostatnie grupy uczniów wymagają indywidualnego postępowania w każdym przypadku.

Bardzo istotną sprawą w klasie VIII jest również zapoznanie uczniów i ich rodziców z instrukcją wydaną przez władze oświatowe w sprawie rekrutacji do szkół ponadpodstawowych, dopilnowanie zebrania pełnej dokumentacji poszczególnych uczniów i terminowe jej wysłanie do odpowiednich szkół czy komisji zajmujących się rekrutacją kandydatów do szkół ponadpodstawowych.

6. F o r m y p r a c y z u c z n i e m w z a - k r e s i e o r i e n t a c j i s z k o l n e j i z a w o d o w e j

Dla realizacji zadań związanych z przygotowaniem uczniów do wyboru zawodu oraz poziomu i kierunku dalszego kształcenia szkoły stosują bardzo zróżnicowane formy pracy. Przepisy prawne i prace pedagogiczne dotyczące orientacji ^{21/} szczególnie zalecają stosowanie następujących:

- pogadanki zawodoznawcze w celu zapoznania uczniów z grupami zawodowymi i zawodami reprezentatywnymi dla nich,
- informowanie o: kryteriach i czynnikach trafnego wyboru szkoły i zawodu, zapotrzebowaniu kraju i regionu na określone kadry fachowców, możliwościach kształcenia w szkołach ponadpodstawowych itp.,
- wyświetlanie filmów zawodoznawczych,
- oglądanie, słuchanie i wykorzystywanie audycji radiowych oraz telewizyjnych związanych z pracą orientacyjną, np. audycji telewizyjnej "Decyzje piętnastolatków",

- urządzenie wycieczek do zakładów pracy, instytucji i szkół ponadpodstawowych,
- spotkania z fachowcami, nauczycielami i uczniami szkół ponadpodstawowych, absolwentami własnej szkoły,
- informowanie o możliwościach i warunkach nauki w różnego typu szkołach ponadpodstawowych /korzystanie z aktualnych informatorów i innych wydawnictw/,
- rozmowy indywidualne i zbiorowe na temat wyboru zawodu i drogi dalszego kształcenia,
- indywidualna i grupowa praca samodzielna uczniów nad gromadzeniem określonych informacji i materiałów orientacyjnych,
- organizowanie konkursów zawodoznawczych,
- wykonywanie prac społecznie-użytecznych,
- organizowanie apeli zawodoznawczych,
- opracowanie form propagandy wizualnej /gazetki i kąciki zawodoznawcze/,
- obchodzenie świąt różnych grup zawodowych,
- czytelnictwo literatury zawodoznawczej.

Przykłady szczegółowych rozwiązań w zakresie poszczególnych form pracy zasługiwałyby na znacznie szersze omówienie, ale trzeba by wtedy temu zagadnieniu poświęcić osobną publikację. Nie mniej ważne byłoby też przedstawienie form współpracy szkoły z innymi instytucjami dla realizacji zadań orientacyjnych.

W jednym i drugim przypadku w zakresie form działania jest ogromne pole dla inwencji i pomysłowości nauczycieli poszczególnych przedmiotów i wychowawców klas. Należy też pamiętać, że żadne szczegółowe rozwiązanie nie może być bezkrytycznie przeniesione na grunt praktyki szkolnej, ponieważ szkoły pracują w różnych warunkach, uczniowie mają zróżnicowane poglądy, a nauczyciele różne przygotowanie i predyspozycje. Przykłady jednak szczegółowych rozwiązań organizacyjnych i metodycznych mogą znacznie usprawnić pracę nauczyciela, podsuwając mu pewne nowe

sposoby ich realizacji i dostarczając konkretnych treści merytorycznych.

Skuteczność pracy orientacyjnej szkoły w poważnym stopniu zależy od integracji pracy szkoły z innymi instytucjami, które mogą w stosunku do szkoły pełnić rolę wspierającą lub akceptującą.

Podkreślenie tego warunku skuteczności pozwala jednocześnie stwierdzić, że szkoły środowiskowe /ze względu na integrację środowiska wychowawczego/ mają szczególnie korzystną sytuację, aby osiągać dobre efekty w pracy nad przygotowaniem uczniów do samodzielnego, świadomego i trafnego wyboru zawodu oraz poziomu i kierunku dalszego kształcenia się.

7. Z a k o ń c z e n i e

Najkorzystniejszym okresem z punktu widzenia psychologii dla podjęcia decyzji o wyborze zawodu jest okres między 17 a 24 rokiem życia ^{22/}. W naszym systemie oświatowym uczeń podejmuje tę decyzję w wieku lat 15, istnieje więc potrzeba przyspieszenia dojrzałości ucznia do wyboru szkoły i zawodu. Przyspieszenie to można osiągnąć przez określone zabiegi wychowawcze i dydaktyczne, wśród których zasadniczą rolę powinien pełnić zorganizowany przez szkołę proces orientacji szkolnej i zawodowej. Jest on również czynnikiem interweniującym ^{23/} w selekcje szkolne i jako taki jest niezbędnym warunkiem realizacji podstawowej zasady naszego systemu oświatowo-wychowawczego, zasady równych szans.

Znawcy przedmiotu stwierdzają jednak, że: "sprawa poradnictwa zawodowego nie jest w naszych szkołach należycie rozwiązana, dlatego wpływ szkoły na wybór zawodu jest znikomy" ^{24/}, a powinien być decydujący, jak to wykazaliśmy we wstępie.

Skuteczność pracy orientacyjnej może być wyższa, jeżeli spełnione zostaną następujące warunki:

- a. Zapewni się ciągłość i systematyczność pracy orientacyjnej od klasy I szkoły podstawowej, a jej intensyfikacja nastąpi w klasach VI-VIII.
- b. Zwiąże się ją sensownie, naturalnie i nierozzerwalnie z całością kształtem działalności dydaktyczno-wychowawczej szkoły.
- c. Przedmiotem i podmiotem pracy orientacyjnej uczyni się nie tylko dzieci, ale także ich rodziców.
- d. Zapewni się szkole wystarczającą pomoc ze strony poradni wychowawczo-zawodowych, służby zdrowia, zakładów pracy, szkół ponadpodstawowych i innych instytucji tworzących system pracy orientacyjnej.
- e. Przygotuje się nauczycieli i wychowawców do realizacji tego zadania.
- f. Dostarczy się uczniom i nauczycielom materiały pomocnicze, takie jak np.: informatory, filmy, książki zawodoznawcze, podręczniki metodyczne itp.

Trzeba jednak pamiętać, że nawet najlepiej zorganizowany proces orientacji szkolnej i zawodowej nie da pożądaných i oczekiwanych rezultatów, jeżeli uczniowie nie będą mieli rozbudzonych i rozwijanych zainteresowań określonymi dziedzinami pracy ludzkiej oraz zapewnionego odpowiednio wysokiego i nowoczesnego poziomu nauczania.

-
- 1/ S.Kowalski, Socjologia wychowania w zarysie, Warszawa 1974, PWN, s. 497.
 - 2/ R.Gal, Poradnictwo szkolne i poradnictwo zawodowe. W: Psychologia dziecka od urodzenia do wieku młodzieńczego. Pr. zb. pod red. M.Debesse'a, Warszawa 1963, PZWS, s. 306-307.
 - 3/ J.Budkiewicz, Ogólna problematyka i perspektywy rozwojowe poradnictwa zawodowego. Kwartalnik Pedagogiczny 1959, nr 4 s. 123.

- 4/ J.Szczepański, Socjologiczne zagadnienia wyższego wykształcenia, Warszawa 1963, s. 37.
- 5/ S.Baścik, Wybór zawodu a szkoła, Wrocław 1974, WSiP, s. 53; I.Janiszwowska, Zagadnienia orientacji i selekcji szkolnej, Warszawa 1971, PZWS, s. 26-27.
- 6/ Rozwój zawodowy ucznia przedstawia: K.Zielińska, Preorientacja zawodowa w szkole, Warszawa-Poznań 1975, PWN, s.7-9; J.Budkiewicz, Psychologiczna problematyka rozwoju zawodowego człowieka. W: Socjologia zawodów, Warszawa 1965, KiW.
- 7/ XXV^e Conference Internationale de L' Instruction Publique 1963, BIE et UNESCO, Paris 1963, Publikation nr 259.
- 8/ I.Janiszwowska, op. cit., s. 26.
- 9/ K.Zielińska, op. cit., s. 11.
- 10/ Por.; M.Kozakiewicz, O wyborze zawodu, Warszawa 1957, PZWS, s. 45.; M.Woyczyńska, Zadania szkoły w procesie przygotowania młodzieży do wyboru zawodu. W: Orientacja zawodowa w szkole podstawowej. Materiały pomocnicze dla nauczycieli. Pr. zb. pod. red. M.Woyczyńskiej, Warszawa 1973, KiW, s.9; K.Zielińska, op. cit., s. 16-19.
- 11/ Program nauczania ośmioklasowej szkoły podstawowej. Warszawa 1963, s. 11.
- 12/ Okólnik nr 43 z dnia 30.XII.1959 r. /W:/ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty nr 1, poz. 10 z 1960 roku; Uchwała Rady Ministrów Nr 110 z dnia 3 maja 1974 roku. /W:/ Monitor Polski nr 19, poz. 112 z 1974 roku; L.Bandura, Poradnictwo zawodowe. "Oświata i Wychowanie" 1975, nr 10; M.Kozakiewicz, op. cit., rozdz. I; M.Kurdziel, Wprowadzenie do zagadnień orientacji szkolnej i zawodowej oraz M.Ziffer, Zadania szkoły w procesie przygotowania uczniów do wyboru zawodu. /W:/ Orientacja zawodowa w klasach V-VIII. Materiały pomocnicze dla wychowawców klas i koordynatorów do spraw orientacji zawodowej. Kraków 1974, IKNiBO; M.Woyczyńska, op. cit.; K.Zielińska, op. cit., rozdz. I.
- 13/ W Uchwale Rady Ministrów Nr 110 ..., op. cit. noszą oni miano pełnomocnika dyrektora do spraw preorientacji zawodowej. W naszych rozważaniach będziemy ich nazywali pełnomocnikami dyrektora do spraw orientacji szkolnej i zawodowej, aby konsekwentnie zachować znaczenie pojęć sprecyzowanych wcześniej.
- 14/ S.Baścik, op. cit., s. 6; I.Janiszwowska, op. cit., s. 24; Raport o stanie oświaty. Warszawa 1974, PWN, s. 240.

- 15/ Plan sporządzono na podstawie zarządzeń dotyczących orientacji w szkole, schematycznego terminarza pracy szkoły /W:/ Orientacja zawodowa w szkole podstawowej, op. cit., s. 30-32, własnych przemyśleń i doświadczeń autorki.
- 16/ W ramach pedagogizacji rodziców koniecznie należy uwzględnić takie tematy jak:
 - Jak przygotować dziecko do wyboru zawodu /klasy I-III/.
 - Czynniki i kryteria trafnego wyboru zawodu /kl. VI/.
 - Przeciwwskazania zawodowe dla dzieci z grup dyspanseryjnych /kl. VII/.
 - System szkolnictwa ponadpodstawowego /kl. VII/.
 - Ogólnokrajowe i lokalne zapotrzebowanie gospodarki na kadry kwalifikowane /kl. VII/.
 - Tryb przyjmowania uczniów do szkół ponadpodstawowych /kl. VIII/.
- 17/ Por. A.Dreścik, M.Kurdziel, Program orientacji zawodowej w klasach od V-VIII. /W:/ Orientacja zawodowa w klasach od V-VIII, op. cit.; M.Gostkowska, J.Potemska, Metodyka orientacji zawodowej oraz A.Osiecka, Plan pracy preorientacyjnej w Szkole Podstawowej nr 54 w Warszawie /W:/ Orientacja w szkole podstawowej, op. cit.; K.Zielińska, op. cit., s. 28-100.
- 18/ K.Zielińska, op. cit., s. 46-48.
- 19/ Ibidem, rozdz. VI, Zeszyt zawodoznawczy i teczka zawodoznawcza ucznia, s. 100-112.
- 20/ Ibidem, s. 90 - przykład tego typu ankiety.
- 21/ Okólnik nr 43 ..., op. cit.; Uchwała Rady Ministrów Nr 110 ..., op. cit.; M.Kozakiewicz, op. cit.; Orientacja zawodowa w klasach V-VIII, op. cit.; Orientacja w szkole podstawowej, op. cit.; K.Zielińska, op. cit..
- 22/ J.Budkiewicz, Ogólna problematyka i perspektywy ..., op. cit.; Tenże, Psychologiczna problematyka rozwoju zawodowego człowieka, op. cit.; K.Zielińska, op. cit. s 7-9.
- 23/ M.Szymański, Problemy upowszechnienia oświaty. Nowa Szkoła 1975 nr 1.
- 24/ L.Bandura, op. cit.; także: D.Barzach, J.Bierzwińska, Pomagamy w wyborze zawodu. Warszawa 1968, s. 57-60; A.Bukowska-Jóźwicka, S.Ruciński, Szkoła a wybór zawodu. /W:/ Wybór zawodu. Pr. zb. pod red. B.Suchodolskiego. Warszawa 1972, PAN; S.Baścik, op. cit., s. 91-108; /W:/ S.Kaczor, Sprawozdanie z przebiegu konferencji. /W:/ Psychologiczne i pedagogiczne problemy poradnictwa zawodowego. Materiały z kon-

ferencji w Kaliszu. Kalisz 1975, IKZ, s. 141; T.Kowalski, Poradom orientacji szkolnej i zawodowej w szkołach podstawowych. „Ruch Pedagogiczny” 1975 nr 1; S.Ruciński, Źródła informacji uczniów w sprawie dalszego kształcenia. Nowa Szkoła 1970, nr 5; A.Świecki, Wybór szkoły czy zawodu. Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze 1970 nr 2.